

Portal społecznościowy Facebook jako narzędzie realizacji celów edukacji antydyskryminacyjnej

ABSTRACT: Smoter Katarzyna, *Facebook as a tool to anti-discrimination education* [Portal społecznościowy Facebook jako narzędzie realizacji celów edukacji antydyskryminacyjnej]. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, nr 7, Poznań 2014. Pp. 41–55. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2901-8. ISSN 2300-391X.

Countering social exclusion is becoming a import_ant social issue. Those kinds of activities are developed in the field of anti-discrimination education, (where one of the most meaningful aspects is preventing hate speech). Such activities are undertaken in campaigns and projects, for example: “Bez nienawiści,” “Hejtstop,” “Mowa miłości,” which are promoted on the social network Facebook. They are examples of good practices that should be disseminated and continued, also in the context of formal education.

KEY WORDS: Facebook, social network, hate speech, anti-discrimination education.

Wstęp

Jednym z najistotniejszych zagadnień podejmowanych współcześnie w społecznym dyskursie jest wykluczenie społeczne. Jego skutki dotyczą rozmaite grupy, które określa się jako „wyłączone ze sposobu życia, zasobów oraz warunków życia, jakie są zwyczajowe

i akceptowane w danej społeczności”¹. W tym kontekście przestrzeń społeczna może zostać uznana za miejsce, w którym uwidaczniają się podziały między uprzywilejowanymi i wykluczonymi w różnych wymiarach ich indywidualnego i grupowego funkcjonowania. Przyczyny ekskluzji mogą być różne. Wiązą się one m.in. z powszechnie panującymi w społeczeństwie stereotypami i uprzedzeniami wobec grup i jednostek kategoryzowanych jako Inni. Posiadanie takich cech, jak: odmienne pochodzenie etniczne, czy narodowe, przynależność do innego niż powszechnie w danym społeczeństwie wyznania, niepełnosprawność, nieheteroseksualność, odmienny wygląd zewnętrzny, może wywoływać pojawianie się wrogich postaw skutkujących społeczną ekskluzją.

Społeczną odpowiedzią na ten stan rzeczy są inicjatywy służące przeciwdziałaniu wykluczaniu defaworyzowanych Innych. Realizacja tego celu należy również do ważnych zadań edukacyjnych XXI wieku, co znajduje wyraz m.in. w uznawanych za filar społeczeństwa obywatelskiego i demokracji założeniach edukacji antydyskryminacyjnej². Jest ona definiowana jako świadome podejmowanie działań mających na celu zwiększanie umiejętności i wiedzy oraz wpływających na postawy sprzyjające zapobieganiu dyskryminacji powodowanej uprzedzeniami oraz wspieranie równości i różnorodności³. Do jej założeń należy też: uświadamianie istnienia stereotypów i uprzedzeń, kształtowanie wiedzy dotyczącej grup dyskryminowanych i ruchów emancypacyjnych, przekazywanie informacji na temat przyczyn i konsekwencji dyskryminacji, rozwijanie umiejętności przeciwdziałania wykluczeniu oraz wzmacnianie osób defaworyzowanych poprzez ich upodmiotowienie i włączanie⁴. Tak rozumiana

¹ P. Moisiso, *The Nature of Social Exclusion – Spiral of Precariousness or Statistical Category?*, [w:] J.A. Muffels, P. Tsakoglou, D.G. Mayes, *Social Exclusion in European Welfare States*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton 2002, s. 170.

² <http://www.ceo.org.pl/en/node/16587> [22.02.2015].

³ *Edukacja antydyskryminacyjna i jej standardy jakościowe*, <http://tea.org.pl/userfiles/file/Edukacja%20antydyskryminacyjna%20i%20jej%20standardy%20jakosciowe.pdf> [22.02.2015].

⁴ Ibidem.

edukacja realizowana jest nie tylko przez tradycyjne instytucje socjalizacyjno-wychowawcze, tj. rodzinę czy szkołę, ale również przez media, w tym Internet. Ten najpopularniejszy dziś środek masowego przekazu stanowi źródło różnorodnych tematycznie treści i tworzy nową przestrzeń społecznej komunikacji. W kontekście edukacji antydyskryminacyjnej kluczowe są takie cechy tego medium, jak: indywidualizacja, kumulatywność, globalność i decentralizacja, a także interaktywność, audiowizualność i swoboda wypowiedzi⁵.

Charakterystyka ta dotyczy wielu funkcjonujących w Internecie serwisów, także portali społecznościowych. Te ostatnie stanowią część szerszej grupy mediów społecznościowych (*social media*) tworzących rodzaj wirtualnej wspólnoty, posiadającej wspólne upodobania i cele, skupionej wokół pewnego ośrodka dającego możliwość ich realizacji⁶. Jednym z najpopularniejszych portali tego typu jest Facebook. Ma on około 1,4 mld użytkowników na całym świecie, codziennie zaś loguje się na nim 890 mln internautów⁷. W Polsce korzysta z niego 12,16 mln osób, z czego największą grupę stanowią jednostki w wieku 19–25 lat (w dalszej kolejności najchętniej korzystają z niego osoby w wieku 13–18 i 25–33 lat)⁸. Istotną cechą takich portali jest również powiązanie publikowanych w nich treści z ważnymi społecznie ideami. Pod tym względem Facebook należy uznać za platformę służącą promocji różnych inicjatyw, także tych dotyczących edukacji antydyskryminacyjnej.

⁵ M. Tobolewski, *Internet – między nienawiścią i tolerancją*, [w:] *Tolerancja i nietolerancja (wybrane zagadnienia)*, red. R. Borkowski, Abrys, Kraków 2002, s. 83–84, za: Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, Watykan 2002, rozdz. II: *O Internecie*; K. Jakubowicz, *Dziennikarz w przestrzeni cybernetycznej*, „Wizja Publiczna” 1988, nr 3.

⁶ B. Jarosz, *Portal Nasza klasa – fenomen wielopokoleniowy czy „nasza umarta klasa”?*, <http://www.up.krakow.pl/ktime/ref2008/jarosz.pdf> [2.03.2015].

⁷ Podaję za: <http://pclab.pl/news61762.html>; <http://interaktywnie.com/biznes/artykuly/portale/liczba-uzytkownikow-facebooka-nie-wzrosnie-ale-to-juz-nie-ma-znaczenia-249852> [2.03.2015].

⁸ Dane na rok 2014. Podaję za: P. Kreft, *Marzec na polskim Facebooku w liczbach (info-grafika)*, <http://www.komputerswiat.pl/nawosci/internet/2014/14/marzec-na-polskim-facebooku-w-liczbach-%28info-grafika%29.aspx> [2.03.2015].

W niniejszym tekście zaprezentowane zostaną wyniki analizy treści funkcjonujących na Facebooku profili kampanii i projektów: „Bez nienawiści”, „Hejststop”, „Mowa miłości”, odnoszących się do ważnego aspektu edukacji antydyskryminacyjnej, jakim jest przeciwdziałanie „mowie nienawiści”⁹. Za mowę nienawiści uważa się wypowiedzi szerzące, propagujące i usprawiedliwiające nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nietolerancji podważające bezpieczeństwo demokratyczne, spoiwość kulturową i pluralizm¹⁰. Przyjęcie takiej definicji wymaga uznania, że język jako podstawowy środek ludzkiego komunikowania jest głównym czynnikiem formowania i realizacji stosunków międzyludzkich¹¹. Zapobieganie „mowie nienawiści” służy więc nie tylko przestrzeganiu zasady politycznej poprawności, ale i kształtowaniu kultury, w której język będzie traktowany jako środek służący społecznemu rozwojowi zachodzącemu w duchu tolerancji i otwartości.

Analiza została przeprowadzona z zachowaniem podstawowych zasad i praktyk analizy jakościowej. Jej celem była identyfikacja i klasyfikacja znaczeń określonych konfiguracji językowych¹² – dłuższych wypowiedzi, tj. postów umieszczanych na badanych stronach. W toku analizy istotne stało się odkrycie tego, co prezentowane jest odbiorcom jako godne zainteresowania i warte naśladowania. Warto tu zwrócić uwagę na potencjalnie socjalizujący charakter tych treści,

⁹ Popularność tych profili określono przez liczbę obserwujących ich użytkowników (w każdym wypadku było ich ponad tysiąc). Strony www kampanii i projektów na Facebooku to: „Bez nienawiści” (edycja polska) <https://www.facebook.com/PolskaBezNienawisci?fref=ts>; „Mowa miłości”, <https://www.facebook.com/narzcztolerancji?fref=ts>; „Hejststop”, <https://www.facebook.com/zobacznienawisc>.

¹⁰ *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, red. M. Bilewicz, Fundacja im. S. Batorego, Warszawa 2014, http://www.ngofund.org.pl/wp-content/uploads/2014/06/raport_final_poj.pdf [2.03.2015].

¹¹ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 109; P. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1983, s. 74.

¹² B. Gola, *Modele zachowań seksualnych w prasie młodzieżowej i poglądach nastolatków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 92.

kształtujący wiedzę odbiorców na temat pewnych elementów rzeczywistości społecznej, a także oddziaływania na ich emocje¹³.

Pierwszym z analizowanych profili facebookowych jest profil prezentujący projekt i kampanię „Mow@ Miłości”, realizowaną przez Fundację Klamra w ramach finansowanego z Funduszy EOG programu „Obywatele dla Demokracji”. Jej celem jest przeciwdziałanie pojawianiu się mowy nienawiści kierowanej przeciw różnym kategoriom narażonym na wykluczenie poprzez tworzenie wspierających tę ideę murali i promowanie działalności antydyskryminacyjnej w Internecie¹⁴. Kolejną obserwowaną inicjatywą była część młodzieżowej kampanii Rady Europy „No Hate Speech Movement”, realizowana w Polsce pod nazwą „Bez nienawiści”, której edukacyjny charakter wyraża hasło: *Działa, edukuje, integruje!*¹⁵. W ramach kampanii prowadzona jest dyskusja na temat granic wolności słowa oraz przyczyn i konsekwencji stosowania mowy nienawiści (głównie w Internecie, gdzie jest ona trudna do kontrolowania)¹⁶. Ostatnim z analizowanych fanpage’ów jest strona projektu „HejtStop” realizowanego przez Projekt: Polska, określana hasłem: *Mówimy STOP hejterstwu w przestrzeni publicznej*¹⁷. Głównym jego celem jest usuwa-

¹³ Podstawą klasyfikacji materiału były kategorie: „co się twierdzi?” i „jak się twierdzi”. Por. D. Pauluk, *Modele ról kobiety w podręcznikach do wychowania seksualnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 49–50; T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Kraków 2004.

¹⁴ Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronach: www.klamra.org, www.facebook.com/narzecztolerancji, <http://klamra.org/projekty/mow-milosci>.

¹⁵ Wśród jej celów wymienia się m.in.: zwiększanie wiedzy na temat praw człowieka i dyskryminacji, kształtowanie postaw otwartości oraz umiejętności, identyfikowania i analizy źródeł i egzemplifikacji mowy nienawiści, wypracowanie metod reagowania na nią, rozwój umiejętności wykorzystywania narzędzi multimedialnych w przeciwdziałaniu temu zjawisku, oddziaływanie na rozwój otwartej koalicji grup, instytucji, organizacji (szczególnie młodzieżowych) oraz wymiana doświadczeń na temat języka wrogości. Zob. <http://beznieawisci.pl/> [2.03.2015].

¹⁶ <http://beznieawisci.pl/> [2.03.2015].

¹⁷ Podobnie jak pozostałe, projekt ten realizowany w ramach programu „Obywatele dla Demokracji”, finansowanego z Funduszy EOG. Zob. www.hejtstop.pl [2.03.2015].

nie „nienawistnych bazgrołów” – „hejtów” z przestrzeni polskich miast¹⁸, a także promowanie wszelkich inicjatyw związanych z edukacją antydyskryminacyjną.

Analizą objęto wszystkie posty pojawiające się na opisywanych profilach w okresie 6 miesięcy (od początku września 2014 r. do końca lutego 2015 r.). Poprzedzono ją wstępnym rozpoznaniem poruszanych na tych stronach tematów i wyodrębniono następujące kategorie analizy:

- a) treści, w których identyfikowano działania określane jako mowa nienawiści,
- b) komunikaty zawierające wypowiedzi ekspertów dotyczące zjawiska mowy nienawiści lub/i sposobów jej przeciwdziałania,
- c) dobre praktyki – działania innych instytucji i grup podejmowane w przestrzeni publicznej w celu zapobiegania mowie nienawiści,
- d) komunikaty zawierające informacje o wydarzeniach realizowanych w ramach kampanii/projektów: „Mowa nienawiści”, „Bez nienawiści” i „Hejtstop”.

Treści, w których identyfikowano działania określane jako mowa nienawiści

Celem publikowanych postów było wskazanie na występujące w sferze publicznej incydenty określane jako mowa nienawiści. W toku analizy wyodrębniono 38 wpisów, które z różnych stron ukazywały to zjawisko. Twórcy tego typu komunikatów przedstawiali przykłady przestępstw wiążących się z wykorzystaniem języka nienawiści, które znajdowały rozwiązanie w sądzie i prokuraturze.

¹⁸ Użytkowników mobilnych urządzeń zachęca się, by przesyłali zdjęcia ją ilustrujące na adres internetowy organizacji: www.hejtstop.pl [2.03.2015].

[Fundacja KLAMRA] złożyła dwa zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa z nienawiści. Krzyże celtyckie i nacjonalistyczne hasła zostały ujawnione 6 października na terenie Bielska-Białej oraz miejscowości Psary w dolnośląskim („Bez nienawiści”, 9 października 2014 r.).

Roman Z., autor książki *Jak pokochałem Adolfa Hitlera* został skazany na sześć miesięcy więzienia oraz 30 godzin prac społecznych w wymiarze miesięcznym („Mowa miłości”, 25 lutego 2015 r.).

Obrońcy Adama Cz., oskarżonego o zniesławienie Polki i jej męża – obywatela Indii, starają się przekonać sąd, że nie jest pewnym, czy słowo „ciapaty” można uznać za obraźliwe, a określenie „zdrajczyni rasy” nie jest uważane za obraźliwe w powszechnym odbiorze („Bez nienawiści”, 4 stycznia 2015 r.).

We wpisach analizowanych stron wskazywano również na incydenty związane z pojawianiem się na elewacjach budynków napisów klasyfikowanych jako mowa nienawiści:

Wulgarnie napisy o zamordowanym liderze bojówek Cracovii oglądały tłumy ludzi [...]. Kibole namalowali je w noc poprzedzającą Wszystkich Świętych. Mimo obietnicy, że nie będą szpecił dzielnicy (*Kolejny napis, czyli ile jest warta umowa z kibolami*, „Hejtstop”, 5 listopada 2014 r.).

Nie ustaje walka na krakowskich murach. Tym razem pseudokibice oszpećili krakowskie przedszkole („Hejtstop”, 19 lutego 2015 r.).

W postach pojawiały się także informacje na temat zagrożeń ze strony grup posługujących się mową nienawiści w różnych sytuacjach społecznych, takich jak koncerty czy mecze:

Od 2010 r. doszło w Polsce do sześciu imprez z udziałem neonazistowskich zespołów z Niemiec – wynika ze statystyk prowadzonych przez niemieckie MSW (*Rozpracowanie neonazistów przez polskie służby jest na żenująco niskim poziomie*, „Mowa miłości”, 24 stycznia 2015 r.).

Organizowany dzisiaj w Warszawie piłkarski turniej przeciwko homofobii został zakłócony przez grupę zamaskowanych „kibiców” („Hejtstop”, 28 lutego 2015 r.).

Komunikaty zawierające wypowiedzi ekspertów na temat zjawiska mowy nienawiści lub/i sposobów jej przeciwdziałania

W postach uwzględniano także opinie specjalistów interpretujących zjawisko, jakim jest mowa nienawiści. W wielu z nich pojawiły się wypowiedzi pedagogów, polityków, dziennikarzy i przedstawicieli innych specjalności. Do analizy wyodrębniono 24 takie posty. W ich treści zwrócono uwagę m.in. na kwestię konieczności przejęcia odpowiedzialności za przeciwdziałanie skutkom języka wrogości, co oddaje wypowiedź Władysława Bartoszewskiego w 70. rocznicę wyswobodzenia obozów Auschwitz-Birkenau:

Popioły milionów ofiar powinny zobowiązywać nowe pokolenia do godności dla każdego człowieka, do czynnego przeciwstawiania się nienawiści i pogardzie ludzi wobec ludzi (*Nigdy o tym dość mówić*, „Bez nienawiści”, 27 stycznia 2015 r.).

W postach publikowanych na portalach można także odnaleźć informacje dotyczące specyficznych odmian mowy nienawiści, związanych z wyznaniem, rasą czy pochodzeniem etnicznym:

Islamofobia wykracza poza swoich prawowitych adresatów, czyli radykałów, fanatyków popełniających zbrodnie w imię swojej religii. Ujawnia całą gamę obaw i niechęci wobec muzułmanów (dr K. Górak-Sosnowska z SGH, „Bez nienawiści”, 10 stycznia 2015 r.).

Kwestie rasowe są drażliwym tematem, wykorzystywanym przeciwko innym, przeciwko nam samym. Problem koloru skóry to czołowy element mowy nienawiści („Mowa miłości”, 5 lutego 2015 r.).

Istotne było także zwrócenie uwagi ekspertów na przemoc słowną widoczną w różnych środowiskach, np. w szkołach czy na stadionach piłkarskich:

Problem słownej agresji dużą skalę przyjmuje w środowisku szkolnym. Skupisko młodych ludzi, często w tzw. „trudnym wieku” nie dostrzega

wartości słowa, krzywdząc pozostałych (*Mowa nienawiści i hejterstwo na tle szkolnego życia. Rozmowa z pedagog szkolną A. Szwedą, „Mowa miłości”, 26 lutego 2015 r.*)

Wykopywanie rasizmu ze stadionów prędko się nie skończy [...], ale jeśli ma się kiedykolwiek udać, to jedynie tą drogą: kibice-rasiści muszą wiedzieć, co myślą o ich postawach ludzie, których uważają za idoli, i co myśli o tym klub, który nie chce być ich klubem (wypowiedź M. Okońskiego dla „Hejstop”, 21 lutego 2015 r.)

Przejawy zachowań rasistowskich na polskich stadionach są incydentalne. Nie znaczy to jednak, że [...] będą kiedykolwiek bagatelizowane (M. Amunicki, wiceprezes Ekstraklasy, „Hejstop”, 10 grudnia 2014 r.).

W analizowanych postach wskazywano też na kwestię przemocy wirtualnej w różny sposób obecnej na portalach społecznościowych, takich jak Facebook:

Facebook – jedna z najczęściej odwiedzanych stron [...] Źle wykorzystywany staje się hejterską areną i narzędziem do masowej nienawiści słownej. Fanpage, dyskryminacje, liczne podziały są chlebem powszednim portalu społecznościowego (*Facebook czy faceproblem?, „Mowa Miłości”, 13 lutego 2015 r.*).

Dobre praktyki – działania innych instytucji i grup podejmowane w przestrzeni publicznej w celu zapobiegania mowie nienawiści

Analizowane strony zawierały również przykłady inicjatyw związanych z edukacją antydyskryminacyjną, podejmowanych przez rozmaite organizacje i grupy (np. projekty, konkursy, debaty). W toku analizy wyodrębniono 83 posty prezentujące tego typu aktywność. Należały do nich następujące działania:

Polecamy nowy portal! „Społeczeństwo na rzecz tolerancji”!!! Stowarzyszenie ASK organizuje Seminarium informacyjne „Mowa nienawiści i hejterstwo w Internecie – jak rozpoznawać, jak przeciwdziałać, jak zapobiegać” („Mowa Miłości”, 13 stycznia 2015 r.).

Wśród wpisów pojawiły się i takie, w których zwracano uwagę na aktywność pewnych grup zawodowych (np. dziennikarzy), a także organizacji pozarządowych (koalicjantów opisywanych tu inicjatyw) w ramach przeciwdziałania pojawieniu się języka nienawiści:

„Dziennikarze przeciw dyskryminacji” to inicjatywa Instytutu Reportażu, skierowana do dziennikarzy lokalnych mediów z miejscowości poniżej 70 tys. mieszkańców („Bez nienawiści”, 5 lutego 2015 r.).

Projekt „Społeczeństwo na rzecz tolerancji” zmierza ku upowszechnianiu i usprawnianiu działań realizowanych od 1999 roku przez Koalicjantów ze Stowarzyszenia przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii Otwarta Rzeczpospolita („Bez nienawiści”, 18 stycznia 2015 r.).

W analizowanych postach podkreślana była też konieczność prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej w profilaktycznym wymiarze w odniesieniu do dzieci i młodzieży – nie tylko jako odbiorców, ale i jako twórców komunikatów medialnych:

Disney Channel i Disney XD wraz z Fundacją Dzieci Niczyje rozpoczęły dzisiaj ogólnopolską kampanię „Dodaj znajomego”. Ma ona uświadomić dzieciom i młodzieży negatywne skutki hejtowania i zachęcić do przeciwstawienia się niewłaściwym zachowaniom w sieci („Bez nienawiści”, 14 stycznia 2015 r.).

Tego rodzaju informacje mają także zwrócić uwagę na konieczność uwrażliwiania dzieci i młodzieży na obecne w przestrzeni publicznej komunikaty wyrażane w języku nienawiści, która to działalność realizowana jest przez różne organizacje:

Humanity In Action Polska zaprasza do udziału w projekcie. Polecamy! („Hejtstop”, 19 lutego 2015 r.).

Na fanpage’ach prowadzone są również kampanie społeczne na rzecz przeciwdziałania mowie nienawiści wobec grup defaworyzowanych, takich jak Żydzi czy Romowie, do których należała m.in. inicjatywa „Jedni z wielu”:

„Jedni z wielu” ma zmienić stereotyp Romów („Mowa Miłości”, 26 lutego 2015 r.).

W analizowanych wpisach przedstawiano też inicjatywy edukacyjne podejmowane wobec grup wywodzących się ze środowisk, w których posługiwanie się mową nienawiści wydaje się uchodzić za swego rodzaju normę:

Razem z kibicami obejrzymy „Cud purymowy” w państwomiasto („Hejtstop”, 12 lutego 2015 r.).

Warto zauważyć, że na opisywanych profilach („Mowa nienawiści”, „Bez nienawiści” i „Hejtstop”) prezentowano także działalność organizacji realizujących podobne cele, m.in. Fundacji Humanity in Action, Stowarzyszenia Otwarta Rzeczpospolita, Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych PROM czy Polskiej Fundacji im. Roberta Schumana.

Komunikaty zawierające informacje o wydarzeniach realizowanych w ramach kampanii/projektów „Mowa nienawiści”, „Bez nienawiści” i „Hejtstop”

Na prezentowanych profilach przedstawiano różne działania związane z edukacją antydyskryminacyjną. Wyróżniono 62 posty opisujące akcje podejmowane w ramach opisywanych tu kampanii i projektów. Należały do nich m.in. konkursy dla obserwatorów tych profili:

Pamiętacie jeszcze o naszym Konkursie „Akcja bez nienawiści”? W przyszłym tygodniu ogłosimy wyniki prac jury na najlepsze scenariusze i akcje w szkole („Bez nienawiści”, 4 lutego 2015 r.).

Ważne było też informowanie o prowadzonych w ramach kampanii wykładach, warsztatach czy szkoleniach:

Dziś i jutro wspieramy Koalicjanta Stowarzyszenia „Szansa” i szkolimy przyszłych Aktywistów i Aktywistki Kampanii z Głogowa, Złotoryi, Katowic... („Bez nienawiści”, 12 stycznia 2015 r.).

Istotne było przekazywanie informacji na temat organizowanych w ramach tych inicjatyw spotkań różnych grup, np. wyznaniowych:

Fotorelacja z sobotniego spotkania przy Międzyreligijnym Stole #BezNienawisci z udziałem katolików, protestantów, muzułmanów i buddysty. Gościom dziękujemy za przybycie i za podzielenie się swoimi spostrzeżeniami. Do zobaczenia przy kolejnych wspólnych inicjatywach („Bez nienawiści”, 22 września 2014 r.).

Za najważniejszą kwestię należy jednak uznać informowanie o akcjach usuwania przejawów mowy nienawiści występującej w przestrzeni publicznej lub tworzenia murali wspierających idee zapobiegania wykorzystywaniu języka wrogości (co określono jako „Kontratak Mowy Miłości”):

W poniedziałek o 12 00 znowu malujemy na ul. Nowy Świat [...]. Zapraszamy! („Hejstop”, 7 lutego 2015 r.).

Nasza ekipa z Krakowa tym razem zamalowała całą serię hejtów na murze przy ul. Królowej Jadwigi na Woli Justowskiej („Hejstop”, 4 listopada 2014 r.).

I stało się! Wyruszyliśmy w trasę po Polsce z kampanią street-artowo-antydyskryminacyjną w ramach projektu „Mow@ Miłości”. Pierwszym przystankiem, który odwiedziliśmy, była miejscowość Góra (woj. dolnośląskie) (*W Górze serca w górze!*, „Mowa Miłości”, 2 października 2014 r.).

Duże znaczenie miała również dokumentacja fotograficzna i opis okoliczności powstawania murali zawierających antydyskryminacyjne przesłania. Ukazywała ona nie zawsze pozytywne reakcje obserwatorów tych akcji (co pociągało za sobą konieczność odnawiania tworzonych w ramach street-artu dzieł, a także konfrontację z nieprzychylnymi realizowanym akcjom grupami):

Wolontariusze i wolontariuszki kampanii HejtStop od ponad roku zamalowują hejty na murach. Z reguły miejsca tych zamalowań pozostają czyste. Zdarzają się jednak smutne wyjątki (*Historia jednego pasażu*, „Hejtstop”, 10 lutego 2015 r.).

Hejtstop: Zdarzyły nam się pyskówki podczas różnych akcji, ale mamy taką zasadę, że się w nie z założenia nie wdajemy. Gdy ktoś nam nawrzuca na fejsie, to już mamy przygotowaną całą listę odpowiedzi w stylu „życzymy miłego dnia” („Bez nienawiści”, 9 lutego 2015 r.).

Poza tego rodzaju informacjami publikowanymi na profilach inicjatyw „Mowa nienawiści”, „Bez nienawiści” i „Hejtstop” umieszczano także treści związane z ich promocją (np. *Bez nienawiści na przystanku Woodstock*, „Bez nienawiści”, 3 listopada 2014 r.) lub zawierające życzenia świąteczne dla obserwatorów profilu. Pojawiały się też komunikaty przypominające o konieczności aktywnego zapobiegania mowie nienawiści.

Ważnym zagadnieniem okazała się również identyfikacja kategorii Innych, zagrożonych wykluczeniem, którym poświęcano uwagę w komunikatach zamieszczanych na analizowanych profilach. Kwestia mowy nienawiści była najczęściej traktowana jako odnosząca się do wielu grup społecznych. W większości przypadków (tj. w 158 postach) nie wymieniano konkretnych kategorii społecznych, do których mowa nienawiści miała być kierowana. Rzadziej pojawiały się wskazania konkretnych grup, np. Romów (7 postów), Żydów (10 postów), Wietnamczyków (1 post), wyznawców islamu (12 postów), grup LGBT (8 postów), osób niesłyszących (2 posty), osób czarnoskórych (12 postów), kobiet (4 posty), ewangelików czy innych wyznań (4 posty).

Podjęte w tekście zagadnienia stanowią jedynie niewielki wy-cinek realizowanych w obrębie omówionych kampanii działań. Ich celem jest nie tylko uwrażliwienie młodszych i starszych odbiorców na przejawy mowy nienawiści w ich otoczeniu społecznym, ale i nakłonienie ich do przeciwdziałania temu zjawisku. Zaangażowani w tę ideę mogą wybrać różne formy jej realizacji, np. udział w akcjach, projektach i konkursach bądź zapobieganie mowie nienawiści

w codziennej komunikacji z różnymi podmiotami. Dzięki portalom społecznościowym można bowiem kształtować wspólnotę przyjazną wobec różnych etnicznie, narodowo czy religijnie grup i osób.

Ukazane na przykładzie analizowanych fanpage'ów możliwości zapobiegania mowie nienawiści stanowią wyraz dobrych praktyk, które powinny być upowszechniane, także w ramach formalnej edukacji. Dlatego też konieczne wydaje się przygotowanie propozycji działań, które mogłyby zostać włączone do programu nauki szkolnej skierowanego do młodych (i nie tylko) użytkowników wirtualnej przestrzeni.

Bibliografia

- BERGER P., LUCKMANN T., *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1983.
- Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, red. M. Bilewicz, Fundacja im. S. Batorego, Warszawa 2014, http://www.ngofund.org.pl/wp-content/uploads/2014/06/raport_final_poj.pdf [2.03.2015].
- Edukacja antydyskryminacyjna i jej standardy jakościowe*, <http://tea.org.pl/userfiles/file/Edukacja%20antydyskryminacyjna%20i%20jej%20standardy%20jakosciowe.pdf> [2.03.2015].
- GOBAN-KLAS T., *Media i komunikowanie masowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Kraków 2004.
- JAKUBOWICZ K., *Dziennikarz w przestrzeni cybernetycznej*, „Wizja Publiczna” 1988, nr 3.
- JAROSZ B., *Portal Nasza-klasa – fenomen wielopokoleniowy czy „nasza umarta klasa”?*, <http://www.up.krakow.pl/ktime/ref2008/jarosz.pdf> [2.03.2015].
- KREFT P., *Marzec na polskim Facebooku w liczbach (infografika)*, <http://www.komputerswiat.pl/nawosci/internet/2014/14/marzec-na-polskim-facebooku-w-liczbach-%28infografika%29.aspx> [2.03.2015].
- MOISIO P., *The Nature of Social Exclusion – Spiral of Precariousness Or Statistical Category?*, [w:] J.A. Muffels, P. Tsakoglou, D.G. Mayes, *Social Exclusion in european Welfare States*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton 2002.
- OKOŃ W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, Watykan 2002.
- TOBOLEWSKI M., *Internet – między nienawiścią i tolerancją*, [w:] *Tolerancja i nietolerancja (wybrane zagadnienia)*, red. R. Borkowski, Abrys, Kraków 2002.

Bez nienawiści (edycja polska): <http://beznienawisci.pl/> [2.03.2015].

Hejtstop, <https://www.facebook.com/zobacznieawisc> [2.03.2015].

<http://interaktywnie.com/biznes/artykuly/portale/liczba-uzytkownikow-facebook-a-nie-wzrosnie-ale-to-juz-nie-ma-znaczenia-249852> [2.03.2015].

<http://pclab.pl/news61762.html> [2.03.2015].

<http://www.ceo.org.pl/en/node/16587> [2.03.2015].

Mowa miłości, <https://www.facebook.com/narzecztolerancji?fref=ts> [2.03.2015].